

Kasvatus

Pääkirjoitus

- Arto Jauhiainen – Juhani Tähtinen 3 Kasvatustieteen ja opettajakoulutuksen tulevaisuutta RAKentamassa

Artikkeleita

- Anniina Kämäräinen – Eija Kärnä 7 Oppilaiden ja opettajan vuorovaikutukses-
– Piia Maria Björn – Lasse Eronen sa rakentuvat keskustelut ja asemoinnit
oppilaskeskeisillä matematiikan oppi-
tunneilla
- Antti Saari 20 Tuskallista tietää: Psykoanalyttinen teoria
ja traumaattisen tiedon oppiminen
- Nelli Lyyra – Raili Välimaa 34 Koululaisten yksinäisyys
– Esko Leskinen – Lasse Kannas
– Pilvikki Heikinaro-Johansson

Lyhyempiä kirjoituksia

- Mikko Tiilikainen – Lauri Heikonen 48 Videoavusteinen tuki opetusharjoittelun
– Auli Toom – Jukka Husu ohjauksessa ja ammatillisessa oppimisessä

Kolumni

- Leena Holopainen 55 Lukutaito ei ole itsestäänselvyys

Puheenvuoroja

Jari Laukia	57	Onko koulutusta jonka tavoitteena ei ole sivistys?
Mari Tapio	60	Päihdekasvatuksen pedagogiikka oppilaitoksessa – harkittua mutta luovaa
Päivi Vuokila-Oikkonen – Anna Onnela	66	Mielenterveyden edistäminen peruskoulussa
Kaisu Hermanfors – Mervi Eskelinen	70	Varhaiskasvatuksen nykytila
Johanna Lähti	76	Kasvatustieteen Nobel? Mietteitä Kasvatustieteen päiviltä 2015

Ajankohtaista • Tapahtumia

Liselott Forsman – Juha Hartvik	78	Kasvatustieteen päivät 2015: Koulutus ja osaaminen – tehokkuuden ajassa
Anna Siippainen – Jenni Salminen	82	Minne menet varhaiskasvatus(tiede)?

Kirja-arvioiteja

Jyrki Hilpelä	88	Miksi vielä kasvatustieteen filosofiaa?
Timo Saloviita	91	Pimeydestä valoon – Erityisopetuksen arviointia
Sirkka Ahonen	94	Kilpailukykyvaltion koulu läpivalaistuna
Risto Rinne	98	Ammatillisen koulutuksen myyttejä ja brändejä kansainvälisesti

English Summaries

102

Kirjoittajat

104

Kasvatustieteen ja opettajankoulutuksen tulevaisuutta RAKEntamassa

Takana on kuusi vuotta akateemista elämää uuden yliopistolain alaisuudessa. Lakiuudistuksen ideana oli tehdä yliopistoista tehokkaampia, ketterämpiä, kilpailukykyisempiä, innovatiivisempia ja kansainvälisempiä niiden taloudellista vapautta ja tilivelvollisuutta lisäämällä. Lakireformiin liittyi keskeisesti myös yliopistojen pääomittaminen erillisillä varainkeräyksillä, ryyditettyinä ministeriön bonusrahoituksella. Yliopistot onnistuivat keruutoiminnassa vaihtelevasti. Etunenässä kulki huippuyliopistoksi jo syntyessään määritelty Aalto-yliopisto, johon valtiovalta on aivan viime vuosiin saakka pumpannut lisärahaa kuin yritystukiin konsanaan.

Ei mennyt kuitenkaan pitkään, kun tilanne synkeni Suomen talouden käännyttyä taantumaan, josta elpymisestä ei vielä näy merkkejä. Julkisen talouden rahoitusongelmaa nykyinen hallitus on lähtenyt edeltäjänsä viitoittamalla tiellä ratkaisemaan armottomalla kuri- ja leikkapolitiikalla, joka vastoin vaalilupauksia kohdistuu myös koulutukseen sen kaikilla tasoilla, samoin tutkimusrahoitukseen. Huonontuneen taloustilanteen ja harjoitetun korkeakoulupolitiikan seurauksena monissa yliopistoissa on jouduttu vähentämään henkilökuntaa tai ainakin käymään näiltä osin YT-neuvotteluja. Tätä kirjoittaessa varmistui, että seuraavan kahden vuoden aikana Helsingin yliopisto vähentää työntekijöitään lähes tuhannella, joista potkujen kautta vaajaat 600. Valtaosa irtisanomisista koskee hallinnon työntekijöitä, mutta tutkimus- ja opetushenkilökuntaan ei nyt voi välttyä irtisanomisilta. Helsingin tilanne konkretisoi sen, miten koko maan yliopistoväki elää nyt suuressa epävarmuudessa ja suoranaudessa pelossa.

Jo ennen yliopistouudistusta tapahtuneiden korkeakoulupolitiikan linjausten yksi juonne on ollut valtiovallan kasvava epäluottamus yliopistoja kohtaan. Valtiovallan näkökulmasta yliopistot eivät ole osanneet käyttää oikein niille laissa suotua liikkumavapauttaan. Valtiollisen yliopisto- ja tiedepoliittisen diskurssin läpäisee yksinkertaistettu ja yleistävä totuus, jonka mukaan suomalainen yliopistokoulutus, tiede ja tutkimus ovat kauttaaltaan liian kallista, luvattoman keskinkertaista ja tehotonta. Ikään kuin puolustukseksi ankarille leikkauksille luodaan nyt kuvaa siitä, että yliopistoilla onkin itse asiassa ollut tähän asti aivan ylenpalttisesti resursseja, mutta niitä on käytetty taitamattomasti ja tehottomasti. Opetus- ja kulttuuriministeri Grahn-Laasonen totesi viime syksynä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen johdolle osoittamassaan paimenkirjeessä yksiselitteisesti näin: "Kansainvälinen vertailu osoittaa, että resurssien puute ei ole keskeinen ongelmamme, vaan niiden tehon hyödyntäminen. Saamme samalle rahalle vähemmän vastinetta yhteiskunnan hyödyksi kuin tärkeimmät verrokkimaamme."

Yliopistot ovat kyllä yrittäneet yliopistolain säätämisen yhteydessä ja sen jälkeen hakea ratkaisua ongelmiin monenlaisten rakenteellisten uudistusten avulla aina yliopistojen yhdistymisistä ja uudeltaisesta verkostoitumisesta alkaen. Jatkuvasti etsitään uusia yhteistyömuotoja

kiristyvässä kilpailussa ja yhteiskunnallisessa tilanteessa selviytymiseksi. Nykyinen tutkimusrahoituspolitiikka yksinkertaisesti pakottaa monitieteisyyteen ja kansainväliseen yhteistyöhön. Lukemattomia ovat olleet myös ne projektit, työryhmät ja hankkeet, joiden avulla yliopistojen uudistamista on jo vuosia pyritty vauhdittamaan. Tuorein näistä on entisen Rehtoreiden neuvoston tilalle perustetun yliopistojen yhteistyöelimen UNIFIn vuonna 2014 alulle panema Suomen yliopistojen rakenteellisen kehittämisen hanke (RAKE-hanke). Tässä hankkeessa on käyty läpi jo useiden tieteenalojen yliopistollisen opetuksen ja tutkimuksen nykytilaa ja rakenteellisen uudistuksen tarpeita. Viime syksynä valmistui Kasvatustieteen ja opettajakoulutuksen opetuksen ja tutkimuksen selvitys. Hankkeen selvitysmiehenä toimi tietojenkäsittelyopin emeritusprofessori Matti Jakobsson.

Kasvatustieteellisten yksiköiden kannalta selvitysmiehen esitykset ovat siinä mielessä maltillisia, ettei näissä ehdoteta yhtäkään kahdeksassa yliopistossa olevaa tiedekuntaa tai laitosta suoraan lakkauttavaksi tai yhdistettäväksi muihin yksiköihin. Kaikkein selkeimmän synninpäästön saa luokanopettajakoulutus, joka selvitysmiehen lopputodistuksen mukaan ”näyttää tehokkaalta kautta maan ja valmistumismäärät ovat tavoitteenmukaisia”. Myöskään suurimpien opettajakoulutuslaitosten sivukampusten alasajoa ei selvityksessä ehdoteta. Tämä johtunee siitä, että muutama vuosi sitten opettajakoulutuksessa taivuttiin kahteen merkittävään rakenteelliseen kehittämisköön – yli sadan vuoden mittaisten opettajakoulutustraditioiden katkaisemiseen Kajaanissa ja Hämeenlinnassa. Erityisesti Kajaanin koulutuksen lakkauttaminen oli kipeä isku kaupungille ja koko seutukunnalle.

Muut opettajakoulutukset joutuvat kriittisemmän tarkastelun kohteeksi, samoin joidenkin sivutoimipisteiden toiminnot. Selvitysmies ehdottaa tylästi harkittavaksi, että Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksen monipuolinen kasvatustieteellinen koulutus siirrettäisiin Jyväskylän yliopistoon. Matteus-filosofiaan nojaten myös tohtorikoulutusta suositellaan raportissa jatkossa keskittämään muutamiin suurimpiin ja rahakkaimpiin yksiköihin. Selvitysmies peräänkuuluttaa yhteistyötä eri yliopistojen tohtorihelmien välillä tietämättä tai mainitsematta lainkaan, että vuodesta 1995 toiminutta valtakunnallista KASVA-tutkijakoulun tehtävää jatkaa alan valtakunnallinen monitieteinen tohtorikoulutusverkosto FinEd (The Finnish Multidisciplinary Doctoral Training Network on Educational Sciences). Alan tohtorikoulutusta katsotaan voitavan jopa lisätä, koska työllistyminen on ollut hyvä. Näinköhän on asian laita jatkossakin?

Pöyristyttävän ja ristiriitaisen esitys on kuitenkin se, että yleisen kasvatustieteen ja aikuiskasvatustieteen koulutukset joutaisivat suuruuden ekonomian nimissä keskitetyksi Jyväskylän ja Helsingin yliopistoihin. Onkohan selvitysmies ymmärtänyt ihan oikeasti mitä tästä esityksestä seuraisi? Jos tähän mentäisiin, tarkoittaisi se sitä, että useista yliopistoista kasvatustieteiden laitokset tai vastaavat yksiköt katoaisivat kokonaan ja samalla useisiin yliopistoihin jäisi pelkästään opettajakoulutuslaitokset. Sitä paitsi esitys on epälooginen: kasvatustieteiden laitosten asiantuntijakoulutukset eivät suinkaan ole erityisen pieniä opiskelijamääriltään niin kuin raportissa esitetään. On vaikea ajatella, ettei niissä yliopistoissa, joissa annetaan opettajakoulutusta, olisi opetusta ja tutkimusta yleisessä kasvatustieteessä, onhan se opettajakoulutuksen perustiede. Ehdotuksesta saa käsityksen, että opettajakoulutuslaitokset olisivat edelleen vanhoja seminaareja, joissa ei tehtäisi lainkaan tutkimusta. Ehdottomasti oikeampi lähtökohta alan koulutuksen vahvistamisessa olisi lähteä alan nykyisen toiminnan perustalta ja käyttää jo näin saadut rakenteet ja toimintakulttuurit hyödyksi eikä irrottaa opettajakoulutuslaitoksia irrallisiksi sarakkeiksi. Tällöin niiden toimintaympäristö kaventuisi ja kriittinen massa pienenesi, mikä juuri paperissa katsotaan ongelmaksi.

Vaikea on ymmärtää myös selvitysmiehen ehdotusta siitä, että lastentarhanopettajakoulutukseen hakeutuvat saisivat oikeuden vain kandidaatin tutkinnon suorittamiseen ja että alan jat-

kokoulutus tapahtuisi tämän jälkeen erillisillä hauilla maisteriohjelmissa. Mitä lisäarvoa tämä linjaus oikein tuottaisi sen enempää lastentarhakoulutukseen kuin varhaiskasvatustieteen asemaan ja kehittymiseen yliopistoissa (ks. Siippaisen ja Salmisen kirjoitus tässä lehdessä)? Varsin radikaali, varmasti osin perusteltukin, on selvitysmiehen ehdotus siitä, että sosionomitutkinto ei jatkossa enää tuottaisi pätevyyttä lastentarhanopettajan tehtäviin pätevoitävänä tutkintona. Ratkaisu ainakin lisäisi entisestään lastentarhanopettajien (täydennys)koulutustarvetta.

Selvitysmiehen raportissa kasvatusalan tutkimuksen todetaan keskittyvän kolmeen pääkysymykseen eli oppimisen ja oppimisympäristöjen, opettajuuden ja kasvatuksen sekä koulutuspolitiikan ja koulutuksen yhteiskunnallisen ulottuvuuden tutkimukseen, ainedidaktisen tutkimuksen jäädessä pääasiallisesti yliopistojen ainelaitoksilla tehtävän tutkimuksen varaan. Yleisesti tutkimustoiminnan ja sen rahoituksen todetaan olevan hajanaista, eli profiloitumista kaivattaisiin lisää, samoin kansainvälistymistä. Lääkkeeksi näihinkin ongelmiin tarjotaan jo nyt menestyvien tutkimusyksiköiden vahvistumista ja profiloitumisen terävöittämistä. Eri yliopistoissa todetaan tehtävän ainakin jossakin määrin päällekkäistä tutkimusta, näin erityisesti oppimisympäristön ja opetusteknologian tutkimuksen alalla. Näistä yleisistä huomioista voidaan olla varmasti samaa mieltä: parannettavaa varmasti on. Mutta raportti olisi ehdottomasti vaatinut kattavamman tarkastelun alamme monipuoliseen ja yhä monitieteellisempään tutkimukseen. Kasvatustieteellisten yksiköiden toimintaympäristöt vaihtelevat yliopistoittain. Esimerkiksi Itä-Suomen yliopistossa ei ole lainkaan kasvatustieteellistä tiedekuntaa (kuten selvitysmiehen raportissa virheellisesti sivulla 6 annetaan ymmärtää), vaan Joensuun kampuksella kasvatustieteitä opetetaan ja tutkitaan filosofisessa tiedekunnassa, humanistien, teologien ja psykologien rinnalla. Se, minkälaista tutkimusta eri yliopistoissa oikeasti tehdään, jää raportissa muutaman noston varaan, ja niistä ainakin asiaan vihkiytymättömän on vaikea saada kokonaiskuvaa. Silmiinpistävää on esimerkiksi aikuiskasvatustieteellisen tutkimuksen täydellinen mitätöinti. Sen verran ympärilyöriä raportin esitys on, että esimerkiksi oman tiedekuntamme tutkimustoiminnan profiloitumista siitä on mahdollista kunnolla tunnistaa. Sanalla sanoen raportti ei tee oikeutta alan laajalle ja monitieteiselle tutkimustoiminnalle, joka on hyvää vauhtia myös kansainvälistymässä. Positiiviset ja kannustavat esimerkit loistavat nyt poissaolollaan.

RAKE-raportti heijastaa vallalla olevaa virallista totuutta yliopistosta, tieteestä ja tutkimuksesta. Siinä uskotaan keskittämisen ja suurten yksiköiden autuaaksi tekevään voimaan tieteenalasta riippumatta. Yliopistot on alettu nähdä kasvuyrityksinä, joihin valtiovalta suhtautuu ahneen osakkeenomistajan tavoin. Suuruuden ekonomia pätee varmasti moniin aloihin, mutta ei kaikkiin. On muistettava, että Suomen erinomainen kansainvälinen maine korkeatasoisen koulutuksen maana, jota nyt hyödynnetään esimerkiksi koulutusviennissä, on syntynyt vuosikymmenten saatossa eri puolilla maata tapahtuvan kasvatustieteellisen tutkimuksen sekä opettajankoulutuksen määrätietoisen kehittämisen kautta yhteistyössä oppilaitosten kanssa. On myös muistettava, että monet kansainväliset huippututkimusyksiköt ja -ryhmät eivät välttämättä ole järin suuria. Useat nerokkaat ideat ovat saaneet alkunsa pienissä puitteissa, joissa on vallinnut innostuksen, uteliaisuuden ja ennakkoluulottomuuden vapaan luovuuden eetos.

Kaiken kaikkiaan RAKE-raportti kuvastaa muotopuhtaasti tämän ajan lyhytjanteista, pinnalista ja poliittisesti ohjailtua suunnittelukulttuuria, johon yliopistot itsekin ovat joutuneet turvautumaan kovien paineiden alla. Rehtorikunnan asema valtiollisen tulohajauksen kuoren ja akateemisen yhteisön puun välissä on ymmärrettävästi tukala. Ajan kuvaan RAKE-hanke sopii hyvin, sillä hutiloiva valmistelu on tunnetusti pesiytynyt lainvalmistelun tasolle saakka. Tietysää mielessä RAKE-hankkeenkin lähtökohdat on naulattu jo etukäteen kiinni. Toisaalta on hyvä asia, että hankkeessa rakenteellinen kehittäminen on otettu yliopistojen omiin käsiin. Juuri siksi olisi toivonut perusteellisempaa pohjatyötä, johon selvityshankkeen lähtökohdat ja prosessit

olisivatkin antaneet kyllä mahdollisuuden. Raportti jää nyt harmittavan yleiselle tasolle ja pinnalliseksi. On tietysti ymmärrettävää, että kasvatusalan moninaisuus, joka sisältää monenlaista opettajankoulutusta, on yksinkertaisesti vaikea vangita yhteen "kokovartalokuvaan". Siispä on menty helpomman kautta tuijottelemalla määrällisiin indikaattoreihin. Toisaalta raportissa keskitytään myös silmiinpistävän yksipuolisesti opettajankoulutuksen kysymyksiin, muiden koulutuksien ja tutkimuksen kustannuksella. Raportin esityksissä on runsaasti "mustia aukkoja", ja osa ansaitsee vahvaa kritiikkiä. Toki raportti sisältää runsaasti myös havaintoja ja suosituksia, joihin ei voi muuta kuin yhtyä. Tällainen on muun muassa yliopistojen välisen yhteistyön lisäämisen korostus, sillä siinä on aina parantamisen varaa. Mutta sen me jo tiesimme ennen selvitystäkin.

Arto Jauhiainen – Juhani Tähtinen